

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра німецької мови

Дипломна робота магістра

з теми

**АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ШЛЯХ» В НІМЕЦЬКІЙ ТА
УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ**

Виконав: студент II курсу групи Nimb1-M17
спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (німецька)
за освітньою програмою Німецька мова і зарубіжна література,
додаткова спеціальність 014 Середня освіта
(Мова і література (англійська)

Грицина Тарас Ігорович

Керівник:

Боднарчук Т.В., кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької мови

Рецензент:

Марчишина А.А., кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови

Кам'янець-Подільський – 2018 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТ ЯК ОБ’ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ.....	7
1.1 Простір як лінгвістичне явище	7
1.2 Тракткування поняття «концепт» у науковій літературі.....	12
1.3 Фрейм як одна з центральних фігур представлення знань.....	24
Висновок до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2 ЛЕКСИЧНІ ВЕРБАЛІЗАТОРИ ТА МЕТАФОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ШЛЯХ».....	37
2.1 Метафора як лінгвістичний феномен та метафоризація поняття «шлях».....	37
2.2 Основні лексичні вербалізатори концепту «шлях».....	43
Висновок до другого розділу	46
РОЗДІЛ 3 ПРИНЦИПИ ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ШЛЯХУ В СИСТЕМІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ НОМІНАЦІЙ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	48
3.1 Фразеологізми як об’єкт лінгвістичного дослідження	48
3.2 Порівняльний аналіз фразеологізмів з компонентом «шлях» у німецькій та українській мовах	53
3.2.1 Субфрейм фразеологізмів з атрибутивною ознакою.....	53
3.2.2 Субфрейм фразеологізмів із субстантивною семантикою.....	62
3.2.3 Акціональний субфрейм статичного та динамічного руху концепту «шлях».....	68
Висновки до третього розділу	77
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83

ВСТУП

У сучасній теорії мови активізуються міждисциплінарні дослідження, яким притаманне поєднання лінгвістичних та екстралінгвальних факторів, що впливають на способи вербалізації уявлень людини про оточуючий світ та саму себе як носія певної культури в рамках антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства.

Проблематика концептології, яка спирається на твердження, що основною одиницею лінгвокультури є культурний концепт, у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві перебувала у полі зору численних науковців – С. Воркачева, О. Кагановської, В. Карасика, Н. Красавського, О. Кубрякової, В. Маслової та ін.

Символіка простору – одна з найдавніших «символічних мов» людства. Шлях – це загальнолюдське поняття, пов'язане з рухомоторними властивостями людини. Одним із перших сформувався гаптичне сприйняття людиною світу (тобто через шкіру, рухомоторний апарат) [49], оскільки людина не відмежовує себе від руху, а разом із тим і від простору. Будь-яка фізична дія пов'язується з рухом, який у традиційній народній картині світу ідентифікується як просторово орієнтована дія, переміщення в просторі, зміна локусу суб'єкта чи об'єкта [63].

Простір як макроконцептуальне утворення цікавив багатьох учених лінгвістів та досліджувався у різних ракурсах. Так, у структурно-семантичному аспекті показовим є твердження про антропоспрямованість простору, його організацію навколо людини, яка ставить себе в центр макрота мікрокосмосу, у семіотичному – простір розглядався у межах опозиції свій/чужий в міфопоетичній та релігійній моделях світу. Водночас шлях уявляється як образ зв'язку між двома позначеними точками простору, який об'єднує та нейтралізує опозиції свій/чужий, внутрішній/зовнішній, близький/далекий, сакральний/профанний.

Разом з тим дослідження у зіставному аспекті когнітивної структури концепту «шлях» на матеріалі генетично неспоріднених мов, а саме німецької та української мов не представлене у сучасному мовознавстві. Необхідність аналізу лінгвокультурного концепту шлях у дусі антропоцентризму і з урахуванням новітніх досягнень когнітивної лінгвістики, а також визначення місця цього концепту в картинах світу порівнюваних мов і зумовлюють **актуальність** магістерської роботи.

Метою роботи є комплексна характеристика мовного концепту «шлях» в німецькій та українській мовах з урахуванням лінгвокультурологічних чинників.

Відповідно до поставленої мети у роботі слід вирішити такі **завдання**:

- установити місце концепту «шлях» у загальній просторовій моделі світу;
- визначити трактування основних понять дослідження: концепт, фрейм;
- виявити особливості лексичних вербалізаторів концепту «шлях» в німецькій та українській мовах;
- проаналізувати фразеологічні одиниці, які містять компонент «шлях» в німецькій та українській мовах.

Об'єктом дослідження є один із центральних концептів в архетиповій моделі світу – концепт «шлях», який поєднує семантичні концептосфери «переміщення» та «рух».

Предметом дослідження є лінгвокогнітивна структура концепту «шлях» у німецькій та українській мовах, яка представлена у вигляді фреймової моделі.

Методи дослідження. Характер дослідження зумовив необхідність комплексного використання різних методів. Як основні використовуються методи фреймового та концептуального моделювання, спрямовані на виявлення загальної структури концепту «шлях»; метод концептуальної метафори для визначення асоціативних зв'язків концепту «шлях», метод

контекстуального аналізу а також зіставно-типологічний метод, який дозволяє встановити лексико-семантичну типологію способів культурної мотивації номінативних одиниць із просторовим компонентом «шлях».

Практичне значення одержаних результатів магістерського дослідження полягає у можливості використання її результатів у лекційних курсах із загального та порівняльного мовознавства, лексикології, етнолінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвокраїнознавства.

Апробація роботи. Основні положення магістерського дослідження обговорювалися на таких наукових конференціях: IV Міжнародна науково-практична студентська конференція «Іншомовна компетентність – платформа професійного розвитку в XXI столітті» (Житомир, 21 березня 2018 року); VI Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів та викладачів «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства» (Суми, 19-20 квітня 2018 року); наукова конференція студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками науково-дослідної роботи в 2017 році.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлені у 3 статтях:

1. **Грицина Т.І.** Phraseologische Einheiten mit dem Wort „Weg“ in der deutschen Sprache. *Іншомовна компетентність – платформа професійного розвитку в XXI ст.*: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної студентської конференції. Житомир: Вид-во ФОП Левковець Н.М., 2018. С. 42-43.

2. **Грицина Т.І.** Phraseologische Einheiten mit dem Wort „Weg“ im Deutschunterricht in den oberen Klassen der allgemeinbildenden Mittelschule. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : збірник матеріалів V Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та викладачів. Суми, Сумський державний університет, 2018. С. 92-95.

3. **Грицина Т.І.** Лексичні засоби реалізації лінгвокультурологічного концепту ШЛЯХ в німецькій та українській мовах. *Збірник наукових праць*

студентів та магістрантів факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Випуск 11. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. С. 32-34.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, де визначені актуальність, мета та завдання, об'єкт і предмет, методи та практична цінність дослідження; з трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (89 найменувань). Загальний обсяг роботи – 90 сторінки, з них основного тексту – 82 сторінки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтверджує правомірність виділення просторового концепту «шлях» в німецькій та українській мовах та дозволяє зробити наступні висновки:

Щодо першого завдання – установити місце концепту «шлях» у загальній просторовій моделі світу, то виявлено, що концепт «шлях» в українській та німецькій мовах є складним ментальним утворенням. Він невід’ємно пов’язаний з ідеєю руху. Концепт «шлях» є архетипово концептуалізованою сферою в загальномовній свідомості, має певну структуру та пов’язується з найважливішими просторовими та ціннісними орієнтирами поведінки; існують певні етноспецифічні риси та відмінності у відношенні до шляху в мовній свідомості представників різних мовних соціумів.

Щодо другого завдання – визначити трактування основних понять дослідження: концепт, фрейм – проаналізовано низку наукових джерел, де даються трактування цих понять.

Виявлено, що у сучасному мовознавстві науковці виділяють три основні підходи до розуміння поняття «концепт»: лінгвістичний підхід, де концепт розуміють як увесь потенціал значення слова разом з його конотативним елементом; когнітивний, представники якого зараховують концепт до розумових явищ та тлумачать як оперативну змістовну одиницю пам’яті, ментального лексикону; культурологічний, де вся культура розуміється як сукупність концептів та відносин між ними, тобто, концепт визнається базовою одиницею культури, її концентратом. Проте аналіз наукової літератури свідчить, що усі мовознавчі підходи до розуміння поняття «концепт» зводяться зазвичай до лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного тлумачення цього явища.

Отже, як виявлено, існує чимало дефініцій поняття «концепт» в науковій літературі, але при всій різноманітності варіантів тлумачення «концепт»

однозначно визнається одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу.

Концепт «шлях» як ментальна одиниця репрезентується за допомогою фреймової моделі (одиниці знань, організованої навколо певного поняття, що містить знання про істотне, типове і можливе для нього). Тому, розглядаючи структуру концепту, ми зверталися до тлумачення поняття «фрейм». Виявлено, що наковці визначають фрейм як одиницю знань, яка організована навколо концепту і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепту в рамках певної культури; як когнітивні структури, як об'єднані в систему певні схеми чи конструкти понять або термінів, чия структура накладається на деякі аспекти людського досвіду і які можуть містити елементи, що є одночасно частинами інших таких конструктів або як стереотипні ситуації (інтерації), які фіксують вчинки учасників, що діють на основі соціальних установок чи глобальні зразки, які містять загальні знання про певний центральний концепт.

У дослідженні ми притримуватимемось думки, що фрейм – це структура чи каркас, який охоплює та вміщує в собі мовні та позамовні знання про поняття та стереотипні ситуації, що виникають у житті людини. Фрейми допомагають асоціативно поєднувати поняття і будувати так звану сітку, переходячи плавно від одного поняття, з усіма його обов'язковими і можливими елементами, до абстрактних знань про світ.

У роботі проаналізовано лексичні вербалізатори концепту «шлях» в німецькій та українській мовах, що було передбачено у третьому завданні дослідження. Виявлено, що концепт «шлях» виражається в німецькій та українській мовах великою кількістю лексичних та фразеологічних одиниць. З метою встановлення семантичної доміанти всієї досліджуваної категорії проведено аналіз словникових статей, що містяться в синонімічних та тлумачних лексикографічних джерелах.

Спираючись на аналіз словникових дефініцій, можна стверджувати, що із шляхом в мовному соціумі асоціюються такі поняття як: траса для

переміщення (в німецькій, українській мовах); саме переміщення, або рух (в німецькій, українській мовах); життєвий шлях (від народження до смерті) (в українській, німецькій мовах); успіх у справах (в німецькій мові).

Щодо четвертого завдання – проаналізувати фразеологічні одиниці, які містять компонент «шлях» в німецькій та українській мовах, то у нашому дослідженні ми використали класифікацію О.С. Пальчевської і розглядали фразеологічні номінації, які представляють концепт «шлях» як основні субфрейми, які об'єднуються загальною фреймовою моделлю: атрибутивний субфрейм, субстантивний субфрейм, акціональний субфрейм статичного та динамічного руху.

Виявлено, що атрибутивна семантика реалізується через просторові та геометричні компоненти шляху, наявність аксіологічних відтінків значень, семантики матеріальних станів та компонентів, які маркують інтенсивність проходження шляху.

Субстантивний субфрейм містить фразеологічні одиниці, що представляють шлях як цілісне поняття, шлях як засіб індивідуального та кооперативного переміщення, а також векторний (спрямований) шлях; фразеологізми з певними точками у межах чи поза межами дороги – початку, кінця, середини, перехрестя, перешкоди, а також іншими локалізованими точками в межах та поза межами дороги та фразеологічні одиниці, в яких фігурує виконавець певної дії, пов'язаної з шляхом (агенс).

Динаміка руху вербалізується за допомогою предикативів руху. Сюди можна віднести фразеологічні одиниці із семою лінійного руху: власне рух, направлений рух, рух, який набуває ознак кривизни: непрямий рух, круговий рух або рух з перешкодами. Семантика статичного руху міститься у фразеологічних одиницях із лінійно-просторовою семантикою: номінації спонукання початку руху, готовності до початку руху, середини руху, кінця руху, а також виникнення, встановлення, уникнення перепон, протиставлення *свого/чужого* руху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосова Н.Н. Основы английской филологии. Л. : Издательство Ленинградского Университета, 1963. 267 с.
2. Антонова О. В. Лінгвокогнітивний механізм метафори. *Нова філологія*. 2007. № 2/22. С. 134–140.
3. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. М: Прогресс, 1990. С. 5-32.
4. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической сематике языка. Воронеж : Изд.-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. 104 с.
5. Баранов А. Н., Михайлова О. В., Шипова Е. А. Некоторые константы русского политического дискурса сквозь призму политической метафорики («взаимоотношения бизнеса и власти», «коррупция»). Москва : Фонд ИНДЕМ, 2006. 84 с.
6. Блэк М. Метафора. *Теория метафоры*. М: Прогресс, 1990. С. 153-172.
7. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. Курс лекций по английской филологии : учебное пособие. Изд. 4, стер. М.-Берлин: Директ-Медиа, 2016. 163 с.
8. Бухонкина А.С. Типы асимметрии культурем (на материале французского и русского языков): Автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: 10.02.20. Волгоград, 2002. 21 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.
10. Винокур Т.Г. Закономерности стилистического использования фразеологических единиц. М.: Наука, 1980. 280 с.
11. Воркачев С.Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа. – Краснодар: Изд-во КГТУ, 2002. - 142 с.
12. Воробьев В.В. Лингвокультурология. Теория и методы. М.: Изд-во РУДН, 1997. 331 с.

13. Гак В.Г. Языковые преобразования. М.: Языки русской культуры, 1998. 768 с.
14. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу: Монографія. К.: Логос, 2004. 296 с.
15. Демьянков В. З. Термин «концепт» как элемент терминологической культуры. *Язык как материя смысла* : сб. ст. в честь академика Н. Ю. Шведовой / отв. ред. М. В. Ляпон. М., 2007. С. 606–622.
16. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Монография. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
17. Коломієць М.П. Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів. К.: Радянська школа, 1988. 198 с.
18. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2002. С. 241-248.
19. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. К.: Видавничий центр «Академія», 2003. 463 с.
20. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. Волгоград: «Перемена», 2001. 495 с.
21. Краснобаева-Чорна Ж. Термінополе КОНЦЕПТ. *Українська мова*. 2006. № 3. С. 67-79.
22. Кубрякова Е.С. О понятиях места, предмета и пространства. *Логический анализ языка. Языки пространств*. М.: Языки русской культуры, 2000. С. 84-92.
23. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. М.: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. 245 с.
24. Кунин А.В. Английская фразеология (теоритический курс). М.: Высшая школа, 1970. 198 с.
25. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. М. : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.

26. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. Русская словесность: от теории словесности к структуре текста: антол. / Ин-т народов России [и др.]; под общ. ред. В.П. Нерознака. М, 1997. С. 280-287.
27. Мальцева Д.Г. Страноведение через фразеологизмы. М.: Высшая школа, 1991. 173 с.
28. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособ. М. : Тетра Системс, 2004. 256 с.
29. Милорадович В.П. Жытьё-бытьё лубенского крестьянина. *Українци: народні вірування, повір'я, демонологія*. К.: Либідь, 1991. С. 170-342.
30. Мифы народов мира: Энциклопедия (в 2-х тт.) /Гл. ред. С.А.Токарев. М.: Сов. энцикл., 1988. Т.1. 671 с.; Т.2. 720 с.
31. Мокиенко В.М. Образы русской речи. Историко-этимологические и этнолингвистические очерки фразеологии. Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. 280 с.
32. Невская Л.Г. Николаева Т.М., Седакова И.А., Цивьян Т.В. Концепт пути в фольклорной модели мира (от Балтии до Балкан). *Славянское языкознание*. XII международный съезд славистов. М.: Наука, 1998. С. 442-458.
33. Немецко-русский фразеологический словарь / Сост. Л.Э. Бинович . М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1956. 904 с.
34. Нижегородцева-Кириченко Л.А. Концептуальная структура лексико-семантического поля «Интеллектуальная деятельность». *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 1999. Вип. 11. С. 57-66.
35. Никитина С.Е. О концептуальном анализе в народной культуре. *Логический анализ языка: Культурные концепты*. М.: Наука, 1991. С. 117-123.

36. Никонова Ж.В. Основные этапы фреймового анализа речевых актов. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2008. №6. С. 224-228.
37. Німецько-український фразеологічний словник. / В 2-х т. Т.1 / Укл. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. К. : Рад. школа, 1981. 416 с.
38. Німецько-український фразеологічний словник. / В 2-х т. Т.2 / Укл. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. К. : Рад. школа, 1981. 382 с.
39. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / под ред. В. С. Степина. – М. : Мысль, 2001.
40. Новейший философский словарь / сост. и гл. н. ред. А. А. Грицанов. 3-е изд., испр. Мн. : Книжный Дом, 2003. 1280 с.
41. Пальчевська О.С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Донецький національний університет. Донецьк, 2006. 226 с.
42. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2001. 191 с.
43. Потапенко С.І. Лінгвокогнітивний аналіз текстів новин британських газет: роль образ-схеми вертикаль. *Слов'янський вісник*. Рівне: 2003. Вип. 4. С. 106-111.
44. Потапова О.Ю. Когнітивно-семантичні аспекти лексико-фразеологічних номінацій неправди та обману в сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. Х., 2004. 20 с.
45. Потєбня А.А. Мысль и язык. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста*. Антология. М.: Academia, 1997. С. 51-65.
46. Радзієвська Т.В. Концепт шляху в українській мові: поєднання ідей простору і руху. *Мовознавство*. 1997. №4/5. С. 17-26.
47. Радзієвська Т.В. Ціннісні орієнтації у семантиці мовних одиниць. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 14.-19.

48. Рахилина Е.Б. Основные идеи когнитивной семантики. *Современная американская лингвистика: фундаментальные направления*. М.: УРСС, 2002. С. 370-389.
49. Режабек Е.Я. Мифомышление (когнитивный анализ). М.: УРСС, 2003. 302 с.
50. Рябцева Н.К. Контрастивная фразеология в культурном контексте. *Актуальные проблемы межкультурной коммуникации: сб. науч. тр. Вып. № 444*. М.: Изд-во МГЛУ, 1999. С. 133–142.
51. Селиванова Е.А. Когнитивная ономаσιология. Киев: Фитосоцио-центр, 2000. 248 с.
52. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології психокогнітивний та етнокультурний аспект. Київ – Черкаси: Брама, 2004. 276 с.
53. Словник іншомовних слів / за ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974.
54. Словник синонімів української мови : В 2 т. /А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. К.: Наукова думка, 1999-2000. Т. 2. 960 с.
55. Словник української мови. / Ред. кол. : І.К. Білодід та ін. – К. : Наук. думка, 1970 –1980. Т.1 –11.
56. Словник фразеологізмів української мови / Укл. В.М. Білонженко та ін. К. : Наук. думка, 2003. 1104 с.
57. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. 824 с.
58. Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. М.: Наука, 1988. С. 173-204.
59. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М.: Языки русской культуры, 1996. 288 с.

60. Телия В.Н. Фразеологизм. *Лингвистический энциклопедический словарь*. – 3-е изд. – М. : Высшая школа, 1990. – С. 559-561.
61. Тищенко О.В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі. К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000. 236 с.
62. Толстая С.М. Акциональный код символического языка культуры: движение в ритуале. *Концепт движения в языке и культуре*. М.: Индрик, 1996. С. 88-101.
63. Толстая С.М. Категория признака в символическом языке культуры. *Признаковое пространство культуры*. М.: Индрик, 2002. С. 7-20.
64. Топоров В. Н. Пространство и текст. М., 1983. 243 с.
65. Убийко В.И. Концептосфера внутреннего мира человека в аспекте когнитивной лингвистики. *Виноградовские чтения. Когнитивные и культурологические подходы к языковой семантике: Тезисы докладов научной конференции*. М., 1999. С. 52–53.
66. Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови.- Київ: Вища школа, 1984. - т.1. 303 с., т.2. 384 с.
67. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. К.: Освіта, 1998. 224 с.
68. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XXIII. М.: Прогресс, 1988. С. 52-92.
69. Фразеологічний словник української мови (в двох книгах) (укладачі В.М. Білоноженко, В.О. Винник, І.С. Гнатюк, В.Й. Горобець, В.В. Дятчук, В.П. Забеліна, Н.М. Неровня, Н.І. Пашкова, О.П. Петровська, Н.П. Романюк, Т.О. Федоренко, Л.А. Юрчук). К.: Наукова думка, 1999. 980 с.
70. Шведова Н.Ю. Типы контекстов, конструирующих многоаспектное описание слова. *Русский язык: Текст как целое и компоненты текста: Виноградовские чтения XI*. М.: 1982. С. 143-144.

71. Щепанская Т.Б. Культура дороги в русской мифоритуальной традиции XIX-XX вв. М.: Индрик, 2003. 526 с.
72. Якушкина И.Я. Оппозиции прямой/кривой и прямой/обратный и их культурные коннотации. *Прижанковое пространство культуры*. М.: Индрик, 2002. С.163-181.
73. Alder P.S. The Transitional Experience: Alternative View of Culture Shock. *Journal of Humanistic Psychology*. 1975. P. 13-23.
74. Beaugrande Robert-Alain de, Dressler Wolfgang Ulrich. Einführung in die Textlinguistik. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1981. 290 S.
75. Burger H. Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Schmidt, 2007. 240 S.
76. Charniak Eugene. A Framed Painting: the Representation of a Common Sense Knowledge Fragment. *Cognitive Science*. University of Texas at Austin, 1977. № 1. P. 355-394.
77. Clyne M. Inter- Cultural Communication at Work: Cultural Values in Discourse. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 225 p.
78. Dijk van T.A. Discourse as Structure and Process. Vol.1. London: Sage publications, 1998. 356 p.
79. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen : Niemeyer, 1997. – 229 S.
80. Historische Phraseologieforschung- URL : http://www.linguistik-online.Com/39_09/flatkinf/pdf .(дата звернення 15.05.2018)
81. Hymes D.H. Language in Culture and Society: A reader in Linguistics and Anthropology, 1964. 261 p.
82. James W. The principles of psychology in two volumes. 1891. V.1. L. 542 p.
83. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 242 p.
84. Minsky M. A framework for representing knowledge. *The Psychology of Computer Vision* / Ed. P. Henry Winston. New York: McGraw-Hill, 1975. P. 211-277.

85. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English: Fifth edition/ ed. by Crowther J. Oxford University Press, 1995. 1428 p.
86. Riabtseva N. K. Mental Vocabulary in a Cognitive Perspective. *Вопросы филологии*. М.: 2001. №2 (8). С. 16-25.
87. Sapir E. Language : An introduction to the study of speech. N.Y., 1921.
88. Stepanova M.D., Chernyschova I.I. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. М., 1986. 227 S.
89. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache. Herausgegeben von H. Görner und G. Kempcke. Leipzig, 1973. 644 S.